Els gegants de Torroella davant de l'església parroquial durant la Festa Major

Els gegants de Torroella de Montgrí

Josep Vert i Planas

S'han recollit moltes notícies respecte a l'origen dels gegants a les processons del Corpus; destaca Amades, que aplega tal quantitat de notícies sobre els populars personatges que sembla haver-ne esgotat tota la documentació.

En la recerca d'arxius, comptes de clavaris, confraries i ajuntaments, encara sorgeix, de tant en tant, per les festivitats patronímiques locals i diades del Corpus, alguna notícia solta que manifesta la presència dels personatges i de les bèsties «ferotges» que els acompanyen. Són, principalment, els justificants de les retribucions per fer-los «ballar» dels músics i grallers del seguici, de les despeses esmerçades per al seu embelliment, vestuari i restauracions. Són una font valuosa que reviu el costumisme i les tradicions del passat, i en el cas dels nostres gegants aporten substancioses notícies.

Puiggarí i Julián de Chía (1) ens comenten aquells personatges i bestiar mitològic; Chía, en el seu llibre del Corpus a Girona, explica que foren en un principi una desfilada a manera d'acte sacramental al llarg de la processó del Corpus.

A Barcelona, l'any 1460, és documentat *David i lo Guagant* (tal vegada aquests foren personatges disfressats o caracteritzats, diferents d'aquell gran gegant fet de fusta, cartró i cuiro que es va fer més tard).

L'any 1513, es troben desfilant a la processó del Corpus de Girona, *lo Jagant, lo Drach i la Aguila*, el gegant anava tot sol sense la geganta.

El 1518 es va fer un altre gegant a Girona i a la processó del Corpus de 1557 ja s'esmenta una *geganta*, i des de llavors ja és esmentada sempre la parella.

A mitjan segle XV, els actes sacramentals estaven a l'ordre del dia i s'aplicaren a les desfilades de les processons amb representacions bíbliques: reis, àngels i altres personatges disfressats evolucionen per primera vegada a Barcelona durant el Corpus de l'any 1460, en què simbolitzarien David i Goliat.

Ens diu Chía que el 1513 ja es troben

desfilant a la processó del Corpus de Girona, lo Jagant, lo Drach i la Aguila.

El caràcter bullangós i festiu del poble encapçala la comitiva, al darrera els gegants i bèsties, cavallets, mulassa i el drac que llença foc, músics, grallers, pifres i tamboriners. Els segueixen gremis i altres estaments ciutadans, amb acompanyament d'una «música suau i harmoniosa», com ens diu la crònica, després vénen els estaments militars, eclesiàstics i la custòdia i tàlem amb les autoritats.

Del 1575 cal destacar el fet que els jurats demanaren al capítol catedralici de poder entrar a la Seu en aquella diada de Corpus, amb els gegants, l'àliga, dracs, músics i acompanyants, fer la volta a l'església, sense ballar, i fer acatament al Santíssim. No sabem si el bisbe els ho va concedir.

Josep Puiggarí comenta que els personatges de Goliat i Sant Cristòfol eren presentats en forma de gegants.

Els gegants a Torroella de Montgrí

El fet d'ésser Torroella de Montgrí una vila reial, vinculada directament amb Barcelona, tenir una església puixant i rica, i una economia arrelada en una societat de comerciants i propietaris benestants, que ja durant els segles XVI i XVII porten el timó de la casa de la vila, farà que tota novetat, sigui de caràcter litúrgic, popular, festiu, musical i, fins i tot, teatral, sigui copiada.

Resseguim mitjançant els comptes del clavari municipal i de les confraries, la manera com se celebren les festivitats patronímiques, les religioses i, fins i tot, les manifestacions cíviques. Els cònsols primers vesteixen gramalles de domàs, insígnies de plata; el macer amb la «maça de plata; amb les armes de la vila» no deixa mai els cònsols en cap quan van de gestió oficial. Les funcions de l'església, cor, capella de música i els dignataris eclesiàstics, i els del monestir dels frares agustins, en tots els actes protocol·laris, segueixen un ordre a manera d'una petita catedral. En aquell temps l'església tenia trenta beneficiats.

Per tant, no és d'estranyar que en totes les manifestacions, tant de caràcter litúrgic com popular, s'adaptessin costums i models de Girona i Barcelona, ciutats amb les quals els nostres prohoms i eclesiàstics tindrien constant contacte.

És de suposar que la festivitat del Corpus, al final del segle XVI, fora celebrada a Torroella amb gran pompa. Es troben despeses per ciris i música, si bé, dels gegants, no se'n té notícia fins l'any 1608. En una visita pastoral que feia el bisbe Zuazo a la parròquia, quan inspeccionava la capella de Sant Antoni de la Plaça, propietat de l'Ajuntament, va trobar-hi el gegant i el drac, i va manar al beneficiat que instés els cònsols a treure aquell personatge i la bèstia.

Per tant, al principi del segle XVII Torroella té un sol gegant, i no serà fins el 1628, 29 de juny, que entre les despeses que va fer la Universitat per a la processó de Corpus s'hi esmenta una partida de 16 sous per portar els gegants i fer ballar la geganta, fet que mostra l'existència de la parella. El tamborinaire cobrava 7 sous; els músics, per «dormir» 4 sous, i la dispesa d'aquells costava 2 lliures i 8 sous.

Resseguim els comptes, el 1638 en Sagàs, fuster, entre altres partides de treballs, factura «despeses d'aiguacuit, carmí i amidó» per a l'àliga.

El 1666, un acord municipal expressa: «Quiscun dia de dits tres dies (çò es: de Corpus, diumenge següent i cap d'octava) tinga de donar refresch al tamborinaira, als que ballan los jagants, tocan los tambors i pifars i aportan lo Drach sens pagar cosa alguna...»

El 1669, 24 de juny i 15 de juliol, posen una «cabellera a la gegantessa» que costava 1 lliura, el vestit del gegant, 28 lliures, mànegues, puntes i altres, amb un total de 54 lliures i 13 sous. Trobem en Francesc Mas, daurador, que pintava els caps dels dos personatges.

Transcorren els anys, se succeeixen les festes majors, Corpus i festivitats en què concorren la parella. Però el 1679 aquests ja són vells. Un compte de clavari d'aquell any ens dóna a conèixer la construcció d'uns de nous. L'escultor, de fora de Girona, no en diu el nom, sols expressa:

«Per fer fer los caps
i mans dels gegants,
al escultor vui dobles.....44 LI
Per un vano per la geganta,
mitja dobla .....2 LI 19
Per drets al portal.....1 LI 14
Per tres caixes ab que
es portaren a Gerona.....2 LI 19
Per fer la cabellera de la geganta.....8
Per fil y paper destrassa abques
aconduiren y per corda ab
que es relligaren les caixes.....10
52 LI 2

JOSEP VERT

Segueix la compra de set dotzenes i mitja de ventalls i drets de portal.

1681, festivitat del Corpus

Els comptes que s'acostumen a estendre per als clavaris, relatius a les festivitats on acudeixen les autoritats municipals, són interessants per la descripció dels refrescos, llaminadures, begudes i altres despeses que es feien; hi trobem el que cobraven els músics, els portants dels gegants, els que els vestien i les modistes que intervenien en la reparació de les vestidures. D'aquest compte es desprenen els procediments que tenien per a la seva neteja, posa:

«... 1 sou de vi blanc per rentar la cara del gegant.

... 2 sous aÿguardent (fora esperit de vi) per rentar les cares dels gegants.»

Segueixen les petites menudalles de fils, tafetans, betes...

El que sorprèn, i no hi dóna cap explicació, és la partida que diu:

«... Pagat per portar los gegants de Barcelona y los ventalls. 7 Ll.»

Tal vegada es traslladaren per a una probable reparació; no hem trobat factura ni ordre de pagament, per la qual cosa no ens atrevim a fer-ne cap conjectura (2).

Augmenten els coneixements, pels rebuts i factures, de l'assistència dels gegants a les processons, en el 1729.

En el llibre de conclusions, el 31 de maig de 1729, convocats vuit dels jurats, i també el batlle, han determinat i resolt que:

«... en atenció que el cap de la gegantessa se troba romput y sense poder servir y que los gegants van innuminiosament vestits que se fasen pintar per Fernando Pintor y que se escriga en

El gegant antic de Torroella.

Observacions artístiques

Els nostres gegants, com tots els gegants, són un bust muntat sobre un costellam, que dóna forma al cos. D'escultura pròpiament, només hi ha el cap, les espatlles i les mans.

Amb tan poca matèria, la gràcia d'uns gegants sempre haurà estat la cara, car més ricament enjoiats o més pulcrament vestits, els gegants, com els homes, ens parlen a l'ànima pels seus ulls i el seu rostre.

Per això Torroella té uns bells gegants, especialment, un deliciós gegant, perquè en un altre temps els van deixar unes belles cares.

En el gegant, obra feliç, l'artista, ingènuament, amb la mateixa ingenuïtat i amb el mateix sentit de gràcia dels seus contemporanis que pintaven i feien cases, va aplegar en aquesta cara tots els aspectes que van semblar-li indispensables per produir l'efecte desitjat. Abans de tot, el gegant deuria estar ple de majestat, d'una majestat greu que havia de traduir el seu estament social i el seu poder.

El mitjà expressiu que dóna força a aquesta intenció fou el cap molt tirat enrere i, en la plenitud de la vida d'aquella cara, un nas gros, decididament fet, acompanyat d'unes lleus i justes arrugues d'home madur. Però, això no podia anar sol, i per sobre de tot havia de sorgir l'home ple de força física i d'energia sobrenatural que el fes un home sobre els altres homes.

Girona perque se envie la roba necessaria i que estiga onesta per vestirlos de nou y tambe se fasse venir Domas per las insignias Majors dels Srs. Regidors».

Es tenen poques notícies a partir d'aquesta resolució municipal, és segur que foren reparats i que anirien tirant fins arribar al final del segle passat, 1880, en què es feren de nou.

Els decrets de Nova Planta, que en qüestió d'economia municipal regulà les finances dels ajuntaments i en un principi obligà la presentació dels pressupostos, varen fer una considerable retallada d'aquelles despeses locals i gratificacions per portar el tàlem i fer ballar els gegants. Les guerres i revolucions canviaren el caràcter de moltes festivitats i ja els comptes del caixer no reflecteixen notícies, almenys a Torroella, dels nostres gegants. La dispersió d'un gran nombre de documentació ha contribuït en aquesta mancança.

Senyoria dels nostres gegants

Els gegants, els de Torroella, han estat sempre tractats pel poble amb afabilitat i respecte. En un temps, quan la Universitat era mestressa de grans propietats i administradora dels beneficis dels arrendaments de les tavernes, forns i fleques, de la sal i la llana, i gaudia d'una llicència plenipotenciària com pocs pobles tingueren, en una d'aquelles tavernes, sota el govern municipal, hi havia una bóta o bocoi de vi que tenia escrit el nom de «Bóta dels Gegants».

Com que l'Ajuntament cobrava unes taxes per semal de vi, sembla que una part dels productors la pagaven amb most o vi, i el producte i contingut de la mencionada bóta aniria directe per a les despeses dels gegants.

En un temps que la Universitat fou mestressa de l'heretat de la Torra Ponsa, a la Muntanya Gran, ens diuen que un camp d'aquella possessió va prendre el nom de Camp del Porrer, ja que el poble el va fer afí al gegant que, per portar la Porra a més del sabre, era anomenat porrer. Nosaltres opinem que aquell camp que era municipal, va agafar aquest qualificatiu ja que el Macer de l'Ajuntament sempre fou conegut a la vila pel Porrer i aquest funcionari-agutzil, probablement, gaudiria de treballar gratuïtament un tros de terra de la Torra Ponsa que l'Ajuntament tenia arrendada a masovers.

Fem un recull del que es publicaria l'any 1930 en el Llibre de Festa Major, i que va recollir posteriorment Pere Castells en el de l'any 1963.

Mossèn Francesc Viver ens aclareix l'origen dels actuals gegants, mentre que Joan Pericot, que en aquella data tindria uns 23 anys, exalta amb la seva fogositat expressiva el caràcter escultòric del gegant, però ambdós coincideixen a rebaixar la figura de la seva companya; el primer en el seu caràcter de capellà sever d'aquells temps que quan passava una pel·lícula amb la seva Pathe-Baby a l'Escola Dominical, en una escena en què la parella es feia el petó final, interposava la mà davant l'objectiu per tapar la pantalla, i en Joan Pericot, en una edat en què totes les noies eren boniques i la moda era la figura esvelta i més aviat primeta, el caràcter de la nostra gegantessa, de dama plena, cara rodona i pitrera abundant no el captivava de cap manera.

Nosaltres considerem que l'escultor torroellenc, de la mateixa manera que va prendre model per al seu gegant del pagès empordanès, en escolpir la parella va prendre model d'aquelles senyores torroellenques del final de segle, plenes de carns i fresques de galtes, pubilles de casa bona, a semblança de les figures abarrocades que els pintors, escultors i dibuixants d'aquells dies escolliren com a models.

Només cal examinar detingudament aquesta gegantessa i fer-ne justícia com es mereix.

Pericot glossa aquells artistes locals torroellencs que varen saber en bona hora donar fruit d'un art que, a redós de tan bella terra, era ple de sentit i de gràcia. Són nombroses les mostres que arreu ens deixà escampades aquest art local tan fort i tan ple d'emoció alhora.

Repeteix i remarca que és una de les més interessants, per no dir la més pura i directa, és l'únic exemplar que tenim d'escultura profana.

Acaba: «S'ha tornat l'escultura deliciosa, vertadera relíquia de museu, d'un valor per nosaltres incalculable».

Qui s'hauria cregut que sis anys més tard Torroella contemplaria, covarda i temorenca, la destrucció execrable de tantes obres d'art local; sols restaria una part del retaule de Santa Caterina, i les úniques figures, impàvides, dels gegants s'alliberarien de la fúria anarquista.

Una semblança amb el gegant

Francesc Viver, prevere, en el mateix llibre de festa major, fa un estudi històric dels actuals gegants de Torroella. L'encapçala un origen dels gegants de les processons i, amb la seva fina ironia, ens endinsa en aquella família de dracs, àligues, lleons i capgrossos que feien costat als gegants quan obrien les manifestacions populars i litúrgiques pels carrers de la vila, protegits pels esquivamosques, mentre tot davant, el tamborinaire, pifres, tambor i graller desgranaven uns compassos de marxa de festa major.

Després de recopilar la resolució del Consell Municipal, l'any 1729, de reconstruir-los i vestir-los de nou, expressa desconèixer si els primitius, pintats i *recomodats* com diu el document transcrit, són els actuals o bé pertanyen a la segona, tercera o quarta generació. Molts vilatans creuen que sempre, des d'anys i panys, han existit els mateixos.

En canvi, el senyor Ramon Séculi, perruquer dels gegants des de fa més de 50 anys (estem a l'any 1930) ens assegura que el gegant antic, que seria el pare de l'actual, va morir d'una topada, que ell presencià, contra la cantonada de can Quicus del carrer Major; i va ser substituït junt amb sa muller que tenia el nas molt avariat, per la parella gegantina que honora les processons d'avui en dia.

Continua més avall: «El gegant fa por, i tothom diu que la seva ferotge fesomia és l'estampa del seu modelador, l'artista conegut per El Rellotger (1880)».

Segons l'esmentat senyor Ramon Séculi, no portava barba i el mateix senyor Séculi va veure, com a bon artista, que la barba afaitada no feia *guerreru*, i va creure del cas clavar-n'hi una de postissa. I és un encert al nostre entendre: una cara tan terrible, amb aquells ulls que us fan abaixar la vista si us miren, aquelles arrugues de mal geni, requereixen el negre apèndix d'una barba: o som gegants o no en som! Sa muller és d'una notable vulgaritat: no és pas el primer cas en les esposes dels grans homes.

Per acabar, sols ens falta una anàlisi dels nostres gegants actuals. Els que surten al carrer i desfilen pels nostres carrers són obra dels tallers d'en Bretcha d'Olot. Anterior als anys trenta, en Viñas, ebenista de la vila i en Pericot,

JOSEP VERT

rebaixaren l'alçada de la parella perquè a les figures els mancava equilibri, els rebaixaren gruixos i pes, i a la gegantessa li retallaren considerablement aquella esvelta figura de matrona que mostrava amb la sina exuberant.

Encara llur pes dificultava el seu transport quan nosaltres, l'any 1946, enviarem a Olot les seves testes per ferne una còpia de cartró i rebaixar considerablement aquell pes excessiu que donava balanceig, i així els febles portants d'avui aconsegueixen fer-los ballar.

Els nostres gegants no participen en les desfilades de les festes barcelonines de la Mercè, ni als concursos d'elegància i aplecs de gegants; són humils i modestos, fets a no moure's de casa.

Les testes originals, de fusta, se serven al Museu Municipal. Un jorn que un «restaurador» havia de rentar-los i retirar les capes de pintura vella va convertir-los en un emplastre de mal gust, sort que sempre es pot treure aquesta màscara i retornar-los al seu caràcter primigeni.

És de doldre que els actuals conservin aquelles primitives mans tan bellament esculpides, veritables peces museístiques, exposades al fet que un jorn bullangós algun gamarús les trenqui amb la conseqüent pèrdua irreemplaçable.

NOTES

(1) PUIGGARÍ, Josep. Les bèsties del comú. 1875. Cal. Català, pp. 110-114.
CHÍA, Julián de. El Corpus en Gerona. 1895. pàg. 66 i altres.

(2) De molt antic, a la vila de Verges, les imatges dels «passos» que sortien Dijous Sant eren rentades i enlluïdes amb oli de llinosa.

El secret d'haver de traspuar tots aquests aspectes en la sola expressió de la cara fou, al meu entendre, la causa que es fes el miracle, d'aquest miracle que es féu perquè qui va tallar aquesta cara era un sentimental, un comprensiu i un mediterrani.

Perquè era tot això, es va deixar portar per la força d'una cara coneguda (potser la pròpia) i va fer aquesta, en què les característiques de la majestat no són prou per esborrar l'home de la terra, alt, una mica escardalenc i de faccions tallades a grans plans, exagerades en la part dels ulls i amb un coll que demana un tràmec o una saca. En els ulls exagerats amb una gran audàcia, és on va posar l'artista la mica d'expressió de terror que havia de tenir l'home gegant.

Enfonsà bàrbarament les nines per fer més forta la mirada i així poder fer ressaltar els pòmuls i els músculs de la galta; també aixecà les celles, que li serviren per sostenir unes escaients arrugues al front, plenes de seny, i que avui dia donen al nostre gegant aquest aire que té de tristesa.

És que des d'aquest punt de vista trobem més humana la seva cara. Sense perdre el seu ritme, el gegant deixa el seu barret, l'espasa i la porra per venir amb nosaltres a l'horta.

Mirat de perfil se'ns ofereix als ulls l'efecte complet que va desitjar l'artista. El barret, una fantasia de línia, sota la severitat del casc, la cara amb totes les expressions barrejades en perfecta harmonia i equilibrats tots els detalls per un posat adequadíssim, el gegant és, mirat així, l'home ric i poderós i el més gran senyor de la vila.

Ella, la gegantessa, artísticament més inferior, ens mereix respecte perquè es va casar amb qui es va casar; la seva cara, molt menys expressiva que la d'ell, no ens porta cap regust de cosa humana ni és cap representació del nostre tipus, que quasi gosaríem dir, avui, entre les nostres noies, trobaríem molt més ben representat.

Joan Pericot
Llibre de Festa Major, 1930